

Təhsil prosesinin təkmilləşdirilməsində yeni yanaşmaların tətbiqi zamanın tələbidir

Sevil Cəmilzadə

ADPU-nun dosenti,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: sevil_cemilzade53@gmail.com

Rəyçilər: ped.ü.f.d., dos. M. İbadova,
ped.ü.f.d., dos. X. Talibova

Açar sözlər: məktəbəqədər yaşlı uşaqlar, məktəbəqədər dövr, pedaqoji proses, əqli və intellektual inkişaf, şəxsiyyət, keyfiyyətin yüksəldilməsi, vasitələr

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, дошкольный период, педагогического процесса, развитие разума и интеллекта, личность, повышение качества, средства

Key words: children of preschool age, preschool period, pedagogical process, development of reason and intelligence, the personal focused activity, means, improvement of quality

Biz elə bir dövrdə yaşayırıq ki, daim inkişaf etmək, öz işimizdə yenilikləri tətbiq etməliyik. Dünyanın qabaqcıl ölkələrinin təhsil sistemində istinad edilməsi, Avropa təhsil sistemində inteqrasiya bu gün məktəbəqədər təhsil sistemində də əsaslı dəyişikliklərin aparılmasını tələb edir. Məktəbəqədər təhsilin inkişafı ilə bağlı dövlət proqramı çərçivəsində uşaq bağçalarının maddi-texniki bazası gücləndirilsə də, məktəbəqədər təhsilin məzmununda da dəyişiklik etmək lazımdır. Təhsilin yeniləşməsi məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin tərbiyəçilərindən bu sistemdə baş verən innovasiya dəyişikliklərin tendensiyalarını (cərəyanlarını) bilməsini tələb edir.

Azərbaycanda cəmiyyətin sifarişinə uyğun tələbyönlü yeni, müasir tələblərə cavab verən məktəbəqədər təhsil sistemi qurulmalıdır. O, təkamül yolu ilə, yeni keyfiyyət dəyişiklikləri aparılmaqla təcridən dəyişdirilməli, sosial, uşaqyönlü təhsil sistemində adaptasiya olunmalıdır.

30 oktyabr 2006-cı ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum) sənədi Azərbaycan təhsilinin qarşısında yeni mühüm vəzifələr qoymuşdur (1).

Məktəbəqədər təhsil Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz təhsil sisteminin ilk pilləsi kimi fərdin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları nəzərə alınmaqla davamlı inkişaf etdirilən prioritet fəaliyyət sahəsidir. Uşağın məktəbdəki uğurlu təhsili, şəxsiyyət kimi formalaşması, ictimai həyatda iştirak etməsi məktəbəqədər dövrdə qoyulmuş təməldən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

Məktəbəqədər təhsilin məqsədi erkən yaş dövründən başlayaraq uşaqların əqli, fiziki və yaradıcı potensialının, mədəni səviyyəsinin inkişafının, psixoloji dayanıqlığının və sağlamlığının, mühafizəsinin, ətraf aləmə həssas (şüurlu) münasibətinin və şəxsiyyətinin formalaşdırılmasından ibarətdir.

Məktəbəqədər təhsil yalnız inkişafın əsasını deyil, həm də uşaqların sağlamlığının hərtərəfli fiziki inkişafını təmin etmək üçün maksimal dərəcədə komfort şəraitin yaradılmasını ön plana çəkir. Ona görə də məktəbəqədər təhsilin keyfiyyətindən söhbət edərkən onun

əsasını sağlamlığı qoruyan və möhkəmləndirən amillərin təşkil etməsi zəruridir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il iyulun 16-da 137 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı və proqramı”nın (5) “məktəbəqədər təhsilin proqramlarına qoyulan ümumi tələblər” adlanan 7-ci bölməsində məktəbəqədər təhsil proqramlarının uşaqların öyrənmək həvəsinin, qabiliyyətlərinin, yaradıcı təxəyyülünün formalaşması, kommunikativliyinin inkişafı, ümumbəşəri dəyərlərə yiyələnmələri, fiziki və psixi sağlamlıqlarının qorunması və möhkəmləndirilməsi, onların intellektual inkişafı, şəxsiyyətlərinin, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı üçün şəraitin yaradılması, mükəmməl inkişafının təmin olunması məqsədilə ailə ilə əməkdaşlıq məsələlərinin vacibliyi göstərilmişdir.

Göstərilən tələblərin həyata keçirilməsi bir sıra amillərlə bağlıdır. Birincisi, sağlamlığında problemlər olan uşaqlar nəzərə alınmalıdır. İkincisi, ənənəvi təlimdən variativ və şəxsiyyətyönlü təlimə keçərkən uşaqların fiziki və psixi inkişafının, sağlamlığının möhkəmləndirilməsinin təmin olunmasına xidmət edən proqramların reallaşdırılmasına imkan yaradılması zəruridir.

Yerli və xarici təcrübənin öyrənilməsindən belə qənaətə gəlirik ki, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində qismən də olsa valeologiya metodları ilə rejimin tənzimlənməsi məqsədmüvafiqdir.

Təlim prosesinin optimallaşdırılması prosesində valeoloji monitorinqin keçirilməsi uşaqların psixofizioloji gərginliyi və əsəbilik səviyyəsi aşağı endirilməsi ilə nəticələnir. Valeoloji maarifləndirmə, sağlam həyat tərzinin təbliği və fiziki mədəniyyətlə birlikdə bu cür işin aparılması uşaqların sağlamlığında müsbət nəticələr əldə etməyə imkan verir.

Təhsilin ilk pilləsi olan məktəbəqədər təhsil uşaqların intellektual, fiziki və psixi inkişafını, sadə əmək vərdişlərinə yiyələnmələrini, istedad və qabiliyyətlərini aşkara çıxarılmasını, sağlamlığının qorunmasını, estetik tərbiyəsini təmin edir. Ağıl, intellektin inkişaf etdirilməsi ön plana çəkilir. Dünya təhsil məkanında sadəcə bilik, bacarıqlar deyil, şəxsiyyətin inkişafında mühüm atributlar kimi dəyərlər, səriştələr də qiymətləndirilir və bugünkü təhsilin keyfiyyət göstəriciləri olaraq qəbul edilir.

Dövlətin son dövrlərdə məktəbəqədər təhsil üzrə verdiyi qərarlarda və konseptual sənədlərdə proqramların məzmununun uşaqların yalnız intellektual inkişafına deyil, həm də sağlamlığının qorunmasına və möhkəmləndirilməsinə istiqamətlənməsi prioritet məsələ kimi irəli sürülür.

Təhsil sahəsində aparılan ciddi islahatlara təhsilin demokratikləşməsi, yeni pedaqoji təfəkkürün formalaşması müasir pedaqoji texnologiyalarının da inkişafına, tətbiqinə zəmin yaratmış, tərbiyəçilərin yaradıcılığına təkan vermiş, uşaq müstəqilliyinə, fəallığına imkan yaratmışdır. Lakin müşahidələrdən məlum olmuşdur ki, təhsil prosesinin təkmilləşdirilməsində yeni yanaşmaların tətbiqində müvəffəqiyyətlə yanaşı, bəzi nöqsanlar da nəzərə çarpır. Müasir pedaqoji texnologiyalardan istifadə tərbiyəçidən daha çox yaradıcılıq əzmi, novatorluq, pedaqoji prosesə yeni pedaqoji təfəkkürlə yanaşmaq bacarığı tələb edir.

Təlimin yeni yanaşmalar baxımından təşkili texnologiyası məktəbəqədər yaşlı uşaqların da mövqeyini köklü şəkildə dəyişir. Artıq onlar informasiyaları yaddaşda mühafizə edənlərdən informasiya istifadəçilərinə çevrilirlər. Başqa sözlə, uşaqlar təlimin gedişində problemi həll etmək üçün lazım olan informasiyalar əldə edir, onlardan düzgün istifadə edirlər. Yeni təlim yanaşmaları idraki fəaliyyətləri, tədqiqatçılıq bacarıqlarını, maraqların düzgün istiqamətləndirilməsini ön plana çəkir. Yeni texnologiyalar uşaqların nəzərdə tutulan təlim nəticələrinə yetərinə yiyələnməsi üçün münbit şərait yaradır, uşaqların maraq və

ehtiyaclarına müvafiq təlim fəaliyyətləri seçmək imkanı verir.

Təlim prosesində yeni pedaqoji təfəkkür baxımından təlimə verilən tələblər və prinsiplər mütləq nəzərə alınmalıdır. Pedaqoji texnologiyalardan istifadə zamanı aşağıdakı mühüm tələblərə əməl olunmalıdır [4]:

- pedaqoji texnologiya müəyyən elmi konsepsiyaya əsaslanmalıdır;
- tətbiq olunan pedaqoji proses konkret bir məqsəd əsasında elmi-metodik səviyyədə layihələşdirilməlidir;
- müəllim və şagirdlərin konkret fəaliyyəti dəqiq proqnozlaşdırılmalıdır;
- texnologiyanın məzmunu ilə prosesual tərəfləri bir-birinə adekvat olmalıdır (onları mühüm didaktik vasitələr və dərsliklər əlaqələndirir);
- diaqnostik prosedurlara xüsusi diqqət yetirilməlidir. Fəaliyyətin nəticəsini ölçmək üçün meyarlar, göstəricilər və üsullar dəqiq müəyyənləşdirilməlidir. Bu zaman dövlət təhsil standartları əsas götürülməlidir.

Yeni pedaqoji təfəkkür baxımından təlimin səmərəli təşkili üçün aşağıdakı prinsipləri göstərmək olar:

1. Yeni pedaqoji təfəkkür fəaliyyəti uşağın bu günün, yaşadığı uşaqlıq, yeniyetməlik, gənclik illərinin maraqlı və məzmunlu qurulmasına çalışmalıdır.

2. Yeni pedaqoji təfəkkür əsas diqqəti ilə növbədə uşaqların intellektual və yaradıcı inkişafına, məntiqi və mücərrəd təfəkkürün formalaşmasına, təhliletmə, əqli nəticə çıxarma, ümumiləşdirmək bacarığı və bu kimi pedaqoji-psixoloji aspektlərə yönəldilməsini tələb edir. Bir sözlə, uşağın informasiya aləmində düzgün istiqamətlənməsi, onlardan səmərəli faydalanması və bu kimi məsələlərin həlli yolları müəyyənləşdirilməlidir.

3. Yeni pedaqoji təfəkkür təlim-tərbiyə prosesinin “öyrənməyi öyrətmək” texnologiyası əsasında qurulmasını, uşağın təfəkkür imkanlarının maksimum dərəcədə nəzərə alınmasının, pedaqoji prosesin onun üçün tədqiqatçılıq, araşdırmalar sahəsinə, təcrübə meydançasına çevrilməsini tələb edir.

Məktəbəqədər təhsil sistemində tətbiq edilən müasir pedaqoji texnologiyaların, innovasiyaların məqsədi uşaqların intellektual və ümumi inkişafına təkan verməkdir.

Təhsildə, təlim-tərbiyə prosesində texnologiyanın və texnoloji yanaşmanın tətbiqi sosial fəaliyyətdə yeni strateji inkişaf istiqaməti olub, böyük elmi və təcrübə əhəmiyyət kəsb edir. Biz sürətlə dəyişən dünyada elm, texnika və texnologiyanın, xüsusilə də kompüter texnologiyasının sıçrayışlı inkişafının şahidləriyik. Daima dəyişən həyatın şəraitinə uyğunlaşmaq üçün çevik olmaq, yeni şəraitə uyğunlaşmaq, öz qabiliyyətlərini gerçəkləşdirməyi bacarmaq, özünüinkişafa və özünütəkmilləşdirməyə hazır olmaq zəruridir.

Müasir dövrümüzün xarakterik cəhətlərindən biri demokratik vətəndaş cəmiyyətinin qurulmasıdır. Bu məsələ də təhsildə həlledici rola malikdir, çünki yeni standartlarla təhsil alan yetişməkdə olan gənc nəsil vətəndaş cəmiyyətinin qurucuları və iştirakçısı olurlar. Buna isə fəal interaktiv və integrativ metodları ilə nail olmaq mümkündür. Təhsilin o cümlədən təhsil prosesinin nəzəri, ideoloji bazası nə qədər zəngin olarsa da müasir pedaqoji texnologiyalarından istifadə edilməsə yenilik səviyyəli nəticələrə çıxarmaq olmaz. Bu prosesdə məktəbəqədər təhsil müəssisələrində də hər bir tərbiyəçi öz peşəkarlığını üzə çıxarır.

Müəllim pedaqoji prosesdə həlledici qüvvə kimi çıxış edir. Şəxsiyyətin ahəngdar inkişafı vəzifəsi, ilk növbədə, müəllimin üzərinə düşür. Cəmiyyətin, millətin gələcəyi müəyyən mənada müəllimin əlindədir. Buna görə də müəllim kadrlarının hazırlığına xüsusi diqqət yetirmək əsas məsələlərdəndir.

Məqalənin aktuallığı. Məktəbəqədər təhsilin inkişafı ilə bağlı dövlət proqramı

çərçivəsində uşaq bağçalarının maddi-texniki bazası gücləndirilsə də, məktəbəqədər təhsilin məzmununda da dəyişiklik etmək lazımdır. Təhsilin yeniləşməsi məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin tərbiyəçilərindən bu sistemdə baş verən innovasion dəyişikliklərin tendensiyalarını (cərəyanlarını) bilməsini tələb edir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məktəbəqədər təhsil yalnız inkişafın əsasını deyil, həm də uşaqların sağlamlığının hərtərəfli fiziki inkişafını təmin etmək üçün maksimal dərəcədə komfort şəraitin yaradılmasını ön plana çəkir. Ona görə də məktəbəqədər təhsilin keyfiyyətindən söhbət edərkən onun əsasını sağlamlığı qoruyan və möhkəmləndirən amillərin təşkil etməsi zəruridir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çalışan mütəxəssislər faydalana bilər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum) // Kurikulum, 2008, № 1.
2. Ağayev Ə.Ə. Pedaqoji innovasiyalar probleminə müasir yanaşmalar. //Azərbaycan məktəbi, 2013, № 6.
- 3.Mehrabov A.O. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı: Mütərcim, 2007.
4. Mehrabov A., Abbasov Ə., Zeynalov Z., Həsənov R. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı: Mütərcim, 2006.
5. Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı və proqramı. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 16 iyul tarixli 137 nömrəli qərarı // Kurikulum, 2010, № 4.

C. Джамильзаде

Прикладывание новых подходов в усовершенствовании учебного процесса – сегодняшний требование

Резюме

Оно предполагает, что особое значение в развитии способностей составляет основу материальной и технической базы образовательных учреждений систематического и научного уровня учителей педагогических учреждений, окружающей среды студента. Использование педагогических технологий происходит как необходимая проблема в процессе обучения.

S.A.Djamilzadeh

Applying of new approaches in improvement of educational process – the today's requirement

Summary

It assumes that special meaning in development of abilities makes a basis of material and technical base of educational institutions of regular and scientific level of teachers of